

К.В. Шиманська, к.е.н., доц.
Житомирський державний технологічний університет

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОГО ОБОРОТУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Введення зони вільної торгівлі України та країн Європейського Союзу на сьогодні має багато переваг та недоліків для нашої країни. Зміна економічного вектора інтеграції України викликає багато спорів щодо його перспективності та вигідності, однак посилення економічної та політичної криз у державі спричиняє зниження обсягів зовнішньоторговельного обороту України з країнами ЄС, хоча останнім часом багато інституційних обмежень щодо виходу українських виробників на європейські ринки було знято.

Аналіз зовнішньоторговельних оборотів України з країнами ЄС та розгляд показників структури експорту й імпорту за країнами-партнерами дозволив виявити зниження інтенсивності таких операцій, що є негативним показником результативності заходів імплементації Угоди про асоціацію з ЄС.

У результаті дослідження сформульовано перспективні напрями реалізації зовнішньоторговельної політики України, зокрема щодо модернізації інформаційно-технічного забезпечення митного оформлення руху товарів, посилення контролю за якістю українських товарів, розширення можливостей для виходу підприємств малого та середнього бізнесу на ринки Європи.

***Ключові слова:** міжнародна торгівля; зовнішня торгівля; імпорт; експорт; зона вільної торгівлі; Європейський Союз.*

Постановка проблеми. Зміна політичного курсу нашої держави в останні роки зумовили і економічну переорієнтацію України на європейські ринки. З одного боку, це розширює перспективи входження України до європейського співтовариства шляхом її позиціонування як виробника товарів і послуг та зайняття відповідної ніші на ринках. Проте, з іншого боку, це посилює проблеми вітчизняного виробництва в частині неможливості забезпечення належної якості продукції, її невідповідність європейським стандартам тощо. На думку першого секретаря Представництва Європейського Союзу в Україні Жосліна Гіттона, “правила внутрішнього ринку ЄС є досить складними, оскільки їхнім наріжним каменем є захист прав споживачів. Але це не означає, що ці правила не націлені на розвиток бізнесу. Навпаки, вони спрямовані на встановлення правильної рівноваги між захистом прав споживачів та конкурентоспроможністю промисловості” [2]. Зауважимо, що на сьогодні щодо функціонування зони вільної торгівлі між Україною та ЄС існує багато міфів, проте вивчення реального стану справ та готовності України до виходу на європейські ринки залишається стратегічно важливим питанням, що потребує дослідження та розробки у всіх інституційних сферах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням і вирішенням актуальних проблем міжнародної торгівлі та зовнішньоторговельних операцій України займаються такі вчені та дослідники, як Т.Ф. Гордєєва, Л.П. Кудирко [6], А.Мазаракі, Т.М. Мельник [7, 8], К.С. Пугачевська [7, 8], О.М. Сазонець [9], Т.М. Циганкова, О.І. Шнирков [11] та інші. Проте питання функціонування зони вільної торгівлі між Україною та країнами ЄС наразі потребують вирішення в режимі реального часу. Вивчення зовнішньоторговельного обороту України протягом останніх років допоможе встановити основні тенденції залучення України до процесів міжнародної торгівлі та допоможе сформулювати перспективні напрями його розвитку, що зумовлює актуальність дослідження.

Метою дослідження є аналіз структури і динаміки зовнішньоторговельного обороту України, в т. ч. з країнами Європейського Союзу, визначення основних тенденцій та перспектив залучення України до сфери міжнародної торгівлі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Питання інтеграції України у Європейські співтовариство знаходить наразі багато прибічників та опонентів. Проте, беззаперечною є необхідність інтенсифікації залучення України до міжнародного торговельного обміну, що сприятиме не лише посиленню позицій нашої країни, а й формуванню активного попиту на українські товари, що сприятиме розвитку вітчизняного товарного виробництва.

Кудирко Л.П. [6] у контексті місця у процесах міжнародної торгівлі зараховує Україну до, так званої, групи країн “периферії”, яким, на її думку притаманні “поширення низькотехнологічних виробництв, низький рівень концентрації капіталу, слабка бюрократія, поширення неформальних інститутів у вигляді релігії та забобонів, переважання агрокультури як способу життя та виробництва” [6, с. 108]. Крім України, на думку вченої, до цієї групи належать ще 78 країн світу, що, перш за все, відомі у світі

як постачальники сировини переважно з низьким рівнем ВВП на душу населення, низьким індексом розвитку людського потенціалу, незначним експортом високотехнологічної продукції.

На підтримку такої позиції варто навести погляд Т.М. Мельник та К.С. Пугачевської, які вказують, що “український експорт переважно складається з продукції перших технологічних переділів, імпорту – навпаки, з високотехнологічної продукції й товарів кінцевого споживання, а також енергоносіїв” [8, с. 63–64]. Основним засобом нівелювання негативного впливу імпорту на економіку України вказані автори вбачають у орієнтації на несировинні, переробні і високотехнологічні галузі промисловості [8, с. 69].

Аналіз динаміки експорту та імпорту товарів України дозволяє говорити про їх суттєве скорочення, що почалося ще з 2012 р. Разом з тим, вперше за останні роки за товарами Україна вийшла на позитивне зовнішньоторговельне сальдо. Вказані тенденції продемонстровані на рисунку 1.

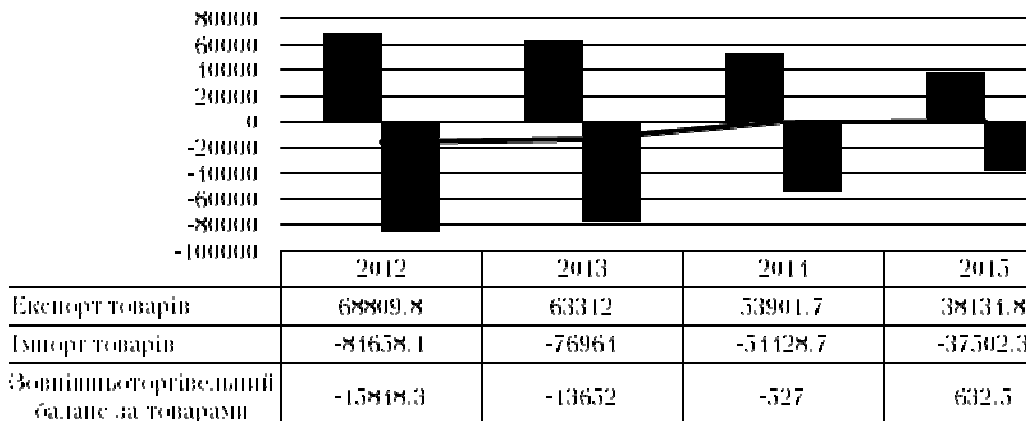

Рис. 1. Динаміка обсягів експорту, імпорту товарів та зовнішньоторговельного балансу України (в частині товарів) за 2012–2015 рр.
(побудовано за даними офіційної статистики України [4, 5])

У сфері послуг спостерігається подібна динаміка скорочення обсягів зовнішньоторговельного обороту. І хоча експорт послуг завжди перевищував імпорту, у 2015 р., порівняно з 2013, зовнішньоторговельний баланс за послугами зменшився на більш ніж 35 % (рис. 2).

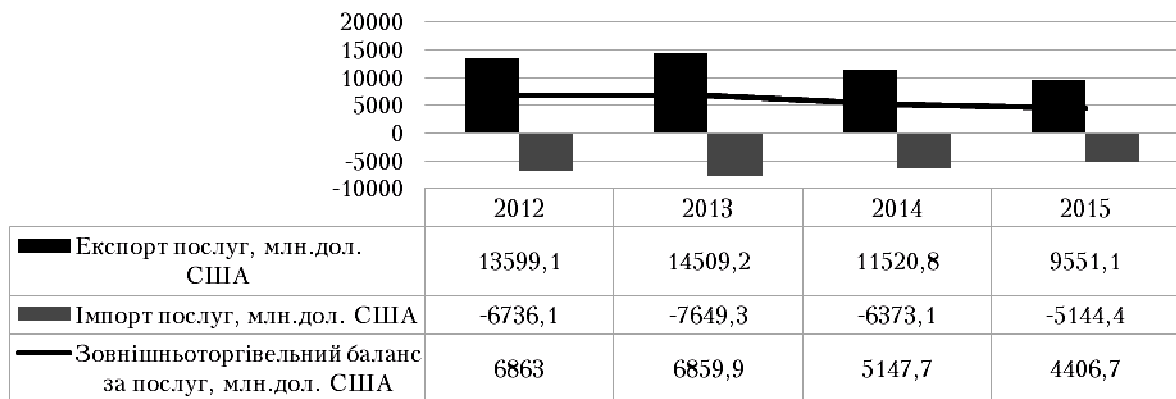

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту, імпорту послуг та зовнішньоторговельного балансу України (в частині послуг) за 2012–2015 рр.
(побудовано за даними офіційної статистики України [4, 5])

За результатами дослідження, проведеного Інститутом економічних досліджень і політичних консультацій (Institute for Economic Research and Policy Consulting) German Advisory Group [1], у структурі експорту України обсяги експорту до країн ЄС (EU-27) склали 23,3 % у 1996 р., 33,1 % – у 2000 р., 28,2 % – у 2007 р. та 25,4 % – у 2010 р., в той час, коли частка країн СНД невинно зростала. На рисунку 3 наведена тенденція зміни експорту останніх років. При цьому структура експорту за країнами-партнерами також зміщується в бік країн ЄС.

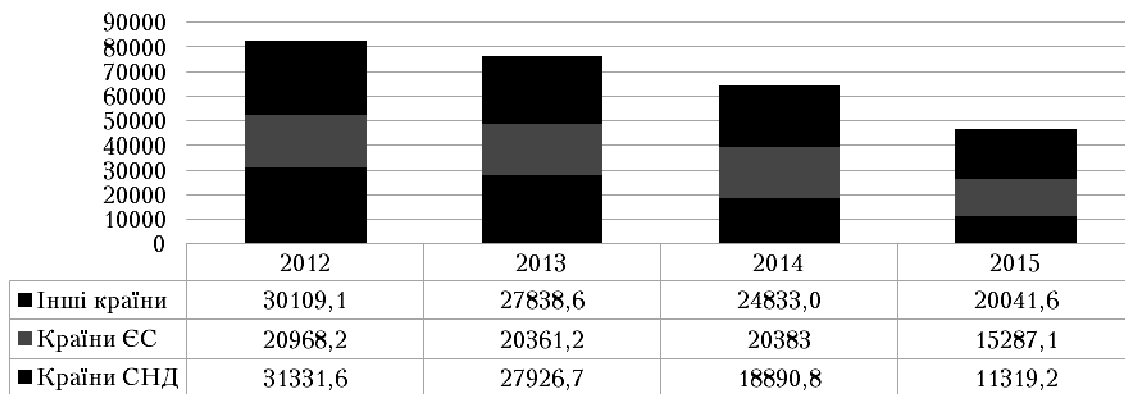

Рис. 3. Структура та динаміка обсягів експорту України за 2012–2015 рр., млн. дол. США (побудовано за даними офіційної статистики України [4, 5])

За даними Інституту економічних досліджень і політичних консультацій (Institute for Economic Research and Policy Consulting) German Advisory Group [1], у структурі імпорту України обсяги імпорту з країн ЄС (EU-27) склали 25,2 % у 1996 р., 30,0 % – у 2000 р., 36,7 % – у 2007 р. та 31,4 % – у 2010 р., в той час, коли частка країн СНД у структурі експорту коливалася з 33,0 до 53,5 % протягом цього самого часу. Імпорт протягом 2012–2015 рр. (рис. 4) показує таку саму тенденцію до зниження, а також до зміни його регіональної структури.

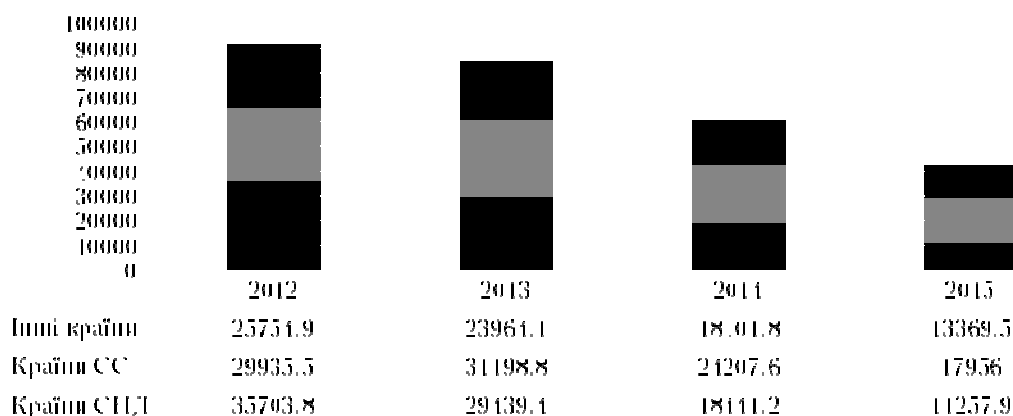

Рис. 4. Структура та динаміка обсягів імпорту України за 2012–2015 рр., млн. дол. США (побудовано за даними офіційно статистики України [4, 5])

За словами О.І. Шниркова, “за сучасних умов економіка України знаходиться під впливом двох зовнішньоекономічних процесів: розвиток економічної інтеграції з ЄС та одночасно поглиблення дезінтеграції з економікою РФ” [11, с. 168]. Виходячи з представлених на рисунках 3 та 4 даних, можна стверджувати, що рівень торгівлі між країнами ЄС та Україною, не дивлячись на встановлення зони вільної торгівлі, достатньо низький, порівнян з зовнішньоторговельним оборотом з країнами СНД, проте має багато перспектив на майбутнє. Зокрема, положеннями щодо глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ГВЗВТ), прописаними у 15 главах, 25 додатках та 2 протоколах Угоди про асоціацію України з ЄС, передбачено скасування більшості митних зборів (понад на 95 % товарів) після набуття Угодою чинності, а також встановлення спеціальних мит на окремі категорії товарів. За розрахунками фахівців, “внаслідок скасування мит українські експортери заощаджуватимуть 487 млн. євро щороку. Економія експортерів ЄС складе 391 млн. євро щороку” [12].

Перспективним напрямом реалізації зовнішньоторговельної політики України є сприяння залученню підприємств малого та середнього бізнесу, що на сьогодні працюють переважно на національних ринках, на європейські ринки, оскільки на сьогодні вони доступні лише великим бізнес-одинацям. За роз’ясненнями М.Хейлієра та В.П’ятницького щодо переваг поглибленої та всеохопної угоди про вільну торгівлю (ЗВТ+) між Україною та ЄС, “незважаючи на відкриття величезних можливостей для великих товаровиробників, гармонізація законодавства України із законодавством ЄС означатиме, що всі підприємства (великі, середні та малі) повинні будуть прийняти ці правила та дотримуватися їх” [10,

с. 8]. Тому скасування технічних бар'єрів входження на ринки ЄС не означає нівелювання значення якісних показників експортованої продукції, навпроти, вказує на необхідність приведення вітчизняних екологічних та санітарних стандартів до європейських норм і регламентів, що поставить Україну у ранг європейських торгових партнерів. Цьому в частині малого та середнього бізнесу сприяє передбачена Угодою лібералізація процедур реєстрації підприємницької діяльності, зокрема шляхом визначення переліку «вільних» для українського підприємництва галузей (такий перелік встановлений та в перспективі передбачене його розширення в процесі адаптації українського законодавства до європейських вимог).

Однією з ключових проблем, що вимагають нагального вирішення, є необхідність модернізації систем митного оформлення товарів, оскільки на сьогодні наявні значні проблеми тінізації руху товарів через кордони України. Це пояснюється, в основному, недоліками українського інституційного середовища митного регулювання. Уніфікація використовуваних інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження автоматизації маркування товарів та застосування єдиної митної документації посилять контроль за митним оформленням руху товарів, сприятиме забезпеченню їх якості в контексті забезпечення стандартизації експортованої Україною продукції. На нашу думку, це, з одного боку, вимагатиме від вітчизняних виробників суттєвих інвестицій у модернізацію та екологізацію виробництва, а з іншого – потенційно допоможе Україні зайняти нішу на ринках товарів та послуг Європи. Так «Україна вживатиме необхідних заходів з метою поступового досягнення відповідності з технічними регламентами ЄС та системами стандартизації, метрології, акредитації, робіт з оцінки відповідності та ринкового нагляду ЄС і зобов'язується дотримуватися принципів, практик, викладених у чинних Рішеннях та Регламентах ЄС» [3, с. 6]. Впровадження вказаних заходів на національному рівні, а також контроль за виконанням таких регламентів на локальному рівні суб'єктами, які прагнуть виходити на зовнішні ринки, сприятиме наближенню України до країн-членів ЄС за рівнем контролю якості товарів та послуг.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Вважаючи укладену Угоду про асоціацію України з ЄС швидше авансом довіри, ніж нормативним інтеграційним актом, що має виважене економічне підґрунтя, зауважимо, що розвиток глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі сприятиме укріпленню позицій України як товаровиробника, примусить на рівні держави реформувати інституційне середовище зовнішньої торгівлі України.

Крім того, розширення співпраці з країнами ЄС вбачаємо також у посиленні політики України в сфері сприяння залученню до зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів середнього та малого бізнесу. Це дозволить стимулювати їх економічний розвиток, уможливить потік інвестицій у малий бізнес та особливо амбіційні стартапи, розвиток та просування яких на сьогодні в нашій державі користується популярністю.

Зазначимо, що переорієнтація України з постачання сировини та продукції з низьким рівнем обробки на високотехнологічні товари та послуги дозволить продуктивніше використовувати вітчизняні ресурси, зокрема трудові, стимулюватиме іноземні інвестиції у розвиток інноваційних виробництв на території України.

Доцільним є розвиток і вдосконалення нормативно-правової бази зовнішньоторговельних операцій України та країн ЄС, зокрема на рівні окремих регіонів України, що сприятиме поглибленню економічної децентралізації. Актуальними напрямками в цьому аспекті є формування договірної бази між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності в межах основних українсько-європейських економічних угод.

Список використаної літератури:

1. Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options: DCFTA with European Union vs. Customs Union with Russia, Belarus and Kazakhstan: Policy Paper Series [PP/05/2011] / Institute for Economic Research and Policy Consulting, German Advisory Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.beratergruppe-ukraine.de/download/Beraterpapiere/2011/PP_05_2011_en.pdf.
2. Гіттон Ж. Чого чекати Україні від режиму вільної торгівлі з ЄС? / Ж.Гіттон // Європейська правда [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.eurointegration.com.ua/articles/2015/07/9/7035702/.
3. ЄС-Україна: поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі. – К. : Представництво ЄС в Україні, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf.
4. Зовнішньоторговельний баланс України у 2015 році : експрес-випуск від 15.02.2016 р. № 46/0/08.2вн-16 / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/02/18.zip.

5. Зовнішньоторговельний баланс України : експрес-випуск від 14.02.2014 р. № 59/0/08.2вн-14 / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua/express/expr2014/02_14/23.zip.
6. Кудирко Л.П. Регуляторна компонента зміни ролі країн периферії та напівпериферії в міжнародній торгівлі / Л.П. Кудирко // Вісник Приазовського держ. тех. ун-ту : зб. наук. пр. / Серія : Економічні науки. – Маріуполь, 2015. – Вип. 30. – С. 104–112.
7. Мельник Т.М. Нетарифний протекціонізм у країнах ЄС та Україні / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // Бізнес Інформ. – 2014. – № 1. – С. 20–27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_5.
8. Мельник Т.М. Оцінювання впливу імпорту на проміжне і кінцеве споживання в Україні / Т.М. Мельник, К.С. Пугачевська // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 11. – С. 62–70.
9. Сазонець О.М. Аналіз динаміки зростання обсягів міжнародної торгівлі послугами / О.М. Сазонець / Збірник наук. пр. Черкаського держ. технол. ун-ту / Серія : Економічні науки. – 2012. – № 31(1). – С. 33–38.
10. Торговля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю : Роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ЗВТ+) між Україною та ЄС / підг. М.Хейлієр, В.П'ятницький / ECONOMIC & EXPORT ANALYSTS LTD, 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.me.gov.ua/Documents/DCFTAEU_UA.pdf.
11. Шнирков О.І. Зона вільної торгівлі України з ЄС за умов економічної дезінтеграції з РФ / О.І. Шнирков / Сучасні виклики розвитку світової економіки : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. – К. : Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 2015. – 292 с. – С. 168–171.
12. Якою буде зона вільної торгівлі (ГВЗВТ) // Бізнес по-європейськи: путівник для малого та середнього бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://europa-torgivlia.org.ua/about-fta/>.

References:

1. *Quantitative Assessment of Ukraine's Regional Integration Options* (2011), Institute for Economic Research and Policy Consulting, German Advisory Group, available at: www.beratergruppe-ukraine.de/download/Beraterpapiere/2011/PP_05_2011_en.pdf
2. Gitton, Zh. (2015), “Choho chekaty Ukrayini vid rezhymu vil'noyi torhivli z YeS?”, *Yevropeys'ka pravda*, available at: www.euointegration.com.ua/articles/2015/07/9/7035702/
3. *YeS–Ukrayina: pohlyblena ta vseokhophlyuyucha zona vil'noyi torhivli* (2013), Predstavnytstvo YeS v Ukrayini, Kyiv, available at: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/documents/virtual_library/dcfta_guidebook_web.pdf
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2016), *Zovnishn'otorhovel'nyy balans Ukrayiny u 2015 rotsi*, available at: www.ukrstat.gov.ua/express/expr2016/02/18pdf.zip
5. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny (2014), *Zovnishn'otorhovel'nyy balans Ukrayiny*, available at: www.ukrstat.gov.ua/express/expr2014/02_14/23.zip
6. Kudyko, L.P. (2015), “Rehulyatorna komponenta zminy roli krayin peryferiyi ta napivperyferiyi v mizhnarodniy torhivli”, *Visnyk Pryazovs'koho derzhavnoho tekhnichnoho universytetu*, Vol. 30, pp. 104–112.
7. Mel'nyk, T.M. and Puhachevs'ka, K.S. (2014), “Netaryfnyy protektsionizm u krayinakh YeS ta Ukrayini”, *Biznes Inform*, Vol. 1, pp. 20–27, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_1_5
8. Mel'nyk, T.M. and Puhachevs'ka, K.S. (2013), “Otsinyuvannya vplyvu importu na promizhne i kintseve spozhyvannya v Ukrayini”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, Vol. 11, pp. 62–70.
9. Sazonets', O.M. (2012), “Analiz dynamiky zrostannya obsyahiv mizhnarodnoyi torhivli posluhamy”, *Zbirnyk naukovykh prats' Cherkas'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu*, Vol. 31 (1), pp. 33–38.
10. Hejljier, M. and P'jatnyckyj, V. (2013), *Torhivlya z YeS v ramkakh pohlyblenoyi ta vseosyazhnoyi uhody pro vil'nu torhivlyu: Roz'yasnennya perevah pohlyblenoyi ta vseosyazhnoyi uhody pro vil'nu torhivlyu (ZVT+) mizh Ukrayinoyu ta YeS*, Economic & Export Analysts LTD, available at: www.me.gov.ua/Documents/DCFTAEU_UA.pdf

11. Shnyrkov, O.I. (2015), "Zona vil'noyi torhivli Ukrainy z YeS za umov ekonomichnoyi dezintehratsiyi z RF", *Suchasni vyklyky rozvytku svitovoyi ekonomiky, Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference, Kyiv, November 19-20, 2015*, Kyiv's'kyu natsional'nyy universytet imeni Tarasa Shevchenka, Kyiv, pp. 168–171.
12. "Yakoyu bude zona vil'noyi torhivli (HVZVT)", *Biznes po-yevropeys'ky: putivnyk dlya maloho ta seredn'oho biznesu*, available at: <http://europa-torgivlia.org.ua/about-fta/>

ШИМАНСЬКА Катерина Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародної економіки Житомирського державного технологічного університету, сертифікований аудитор

Наукові інтереси:

- форми та методи міжнародного торговельно-економічного обміну;
- міжнародна торговельна політика;
- методологія міжнародного маркетингу, його сучасний інструментарій.

E-mail: utter2006@gmail.com

Стаття надійшла до редакції 07.04.2016.